

Autismiliiton lausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi vammaispalvelulain 2 §:n muuttamisesta HE 92/2025 vp

Autismiliitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle vammaispalvelulain muutosesityksestä.

Autismiliitto on valtakunnallinen autismikirjoa edustava asiantuntija- ja kansalaisjärjestö. Vuonna 1997 perustettu Autismiliitto edistää autismikirjon henkilöiden ja heidän läheistensä hyvää elämää, yhdenvertaisuutta ja vaikuttamismahdollisuutta kaikilla elämän osa-alueilla. Päämääränämme on autisimimyönteinen yhteiskunta, jossa tunnetaan ja tunnistetaan autismikirjon moninaisuus. Jäseniämme ovat eri puolella Suomea ja valtakunnallisesti toimivat jäsenyhdistykset.

Autismiliitto ei kannata elämänvaiheen käsitteen lisäämistä vammaispalvelulain soveltamisalaan. Elämänvaiheita koskeva lisäys on tulkinnanvarainen ja kategorinen, eikä se ota huomioon yksilöllisiä avun ja tuen tarpeita. Vaarana on, että se heikentäisi ikääntyneiden vammaisten henkilöiden, mutta myös vammaisten lasten palveluja. Autismiliitto katsoo, että eduskunnan tulisi noudattaa YK:n vammaisten oikeuksien komitean Suomelle antamaa suositusta siitä, että elämänvaihetta koskevaa rajausta ei tule lisätä vammaispalvelulakiin.

Autismiliiton mielestä on hyvin huolestuttavaa, että vammaispalvelulain soveltamisalaa pyritään säästösyistä jatkuvasti kaventamaan. Esityksellä tavoitellaan 20,2 miljoonan euron vuosittaista säästöä hyvinvointialueiden rahoitukseen (luku 4.2.1 Taloudelliset vaikutukset). Uusi vammaispalvelulaki on ollut voimassa noin kymmenen kuukautta, ja tähän mennessä ei ole käytettävissä sellaista seurantatietoa, joka puoltaisi soveltamisalan tiukentamista. Päinvastoin nykyisessä vammaispalvelulaissa soveltamisala on jo varsin tiukka, ja siinä on vahva painotus ensisijaisissa ja sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa. Tähän mennessä saadun tiedon perusteella, kuten Vammaisfoorumin selvityksen ja järjestöihin tulleiden yhteydenottojen perusteella, lakia myös sovelletaan erittäin tiukasti hyvinvointialueilla, ja monien vammaisten henkilöiden palvelut ovat uuden lain myötä heikentyneet. Vammaisfoorumin kyselyssä ainoastaan 18 % vammaispalvelujen ammattilaisista oli sitä mieltä, että palvelut ovat parantuneet uuden vammaispalvelulain myötä.

Autismiliitto pitää myönteisenä sitä, että lapsuus ja nuoruus käsitellään ja kuvataan erillisinä elämänvaiheina. Lapsuuden elämänvaiheen kuvaus on tarkentunut ja parantunut lausuntokierroksella olleesta versiosta. Kiitämme selkeää kirjausta siitä, että esityksellä ei ole tarkoitus heikentää vammaisten lasten ja nuorten oikeutta vammaispalveluihin samoin kuin mainintaa, että erityisen haavoittuvana ryhmänä vammaiset lapset ja nuoret tarvitsevat positiivista erityiskohtelua. Autismiliiton mielestä 2 §:n kirjoitustavan ja momenttien järjestyksen muuttamien selkeyttää pykälää.

Autismikirjon henkilöiden pääsy vammaispalveluihin ei näytä parantuneen

Uuden vammaispalvelulain tavoite ehkäistä väliinputoamisia ja parantaa neurokirjon henkilöiden ja lievästi kehitysvammaisten pääsyä vammaispalveluihin ei toistaiseksi näytä toteutuneen. Vaikka uudistukseen on osoitettu lisärahoitusta, se ei välttämättä näy käytännössä, koska hyvinvointialueet ovat olleet pakotettuja etsimään säästöjä kaikista palveluista.

Vammaispalveluja tarvitsevilla autismikirjon henkilöillä, joilla ei ole kehitysvammaa, etenkin 18 vuotta täyttäneillä nuorilla ja aikuisilla, on edelleen vaikeuksia päästä vammaispalvelujen piiriin. Nuorten on vaikea saada tukea itsenäistymiseen ja kaiken ikäisten on erittäin vaikea saada esim. henkilökohtaista apua tai erityistä osallisuuden tukea. Vammaisfoorumin selvityksen mukaan tilanne on ollut vaikein uusilla vammaispalveluja tarvitsevilla asiakkailta. Selvityksen mukaan neurokirjon henkilöitä on siirretty aiempaa enemmän sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen piiriin, vaikka sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja ei käytännössä ole aina edes ole saatavilla eivätkä ne välttämättä vastaa neurokirjon henkilöiden tarpeita. Esim. tuettua asumista on muutettu kotihoidoksi, vaikka kotihoidossa ei ole riittävää resurssia eikä osaamista asiakkaiden itsenäisen elämän ja osallisuuden tukemiseen. Joillakin hyvinvointialueilla autismikirjon asiakkaita pompotellaan taholta toiselle, arvioidaan ja kartoitetaan tilannetta pitkiä aikoja eikä anneta asiakkaille laillisia päätöksiä, joista voisi valittaa. Palveluja saatetaan myös myöntää hyvin lyhyeksi ajaksi (esim. 3 kk), vaikka palvelutarve olisi pysyvä. Tällaiset toimintatavat eivät ratkaise ongelmia, vaan kuormittavat palvelujärjestelmää ja syövät resursseja sekä ammattilaisilta että asiakkailta.

Myös sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut ja muut sote-palvelut ovat monin paikoin entisestään heikentyneet, kun hyvinvointialueet ovat joutuneet karsimaan palvelujaan säästöpainneiden takia. Esimerkiksi kuntoutukseen on vaikea päästä, kun lääkäriaikoja ei ole lausuntojen tai kuntoutussuunnitelmien laatimiseen. Omaishoidon tuen myöntämisen kriteereitä on tiukennettu useilla hyvinvointialueilla, ja osa perheistä on jäänyt kokonaan ilman tukea. Myös tukihenkilöpalveluja on lakkautettu useilla alueilla.

Vammaisfoorumin selvityksen mukaan monilla hyvinvointialueilla sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut eivät kykene vastaanottamaan vammaispalveluista siirtyviä uusia asiakkaita. Tilanteen ollessa tämä, on erittäin huolestuttavaa, että sosiaalihuoltoon suunnitellaan vielä 100 milj. euron lisäleikkauksia. Sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut ovat pääosin harkinnanvaraisia ja määrärahasidonnaisia, joten on oletettavaa, että hyvinvointialueiden säästöt tulevat kohdistumaan jatkossakin juuri näihin palveluihin, joiden pitäisi toimia ensisijaisina palveluina myös vammaisille henkilöille.

Elämänvaihetta koskeva säännös tekisi vammaispalvelulain soveltamisesta entistä haastavampaa

Vammaisfoorumin selvityksen mukaan ammattilaiset kokevat uuden lain epäselväksi ja tukinnanvaraiseksi, mikä vaikeuttaa päätöksentekoa. Vammaispalvelulain soveltamisalaan perustuva palvelutarpeen arviointi on jo nykyisessäkin muodossaan hyvin monivaiheinen, monimutkainen ja monin paikoin tulkinnanvarainen prosessi, mikä tekee yksilöllisten palvelutarpeiden arvioinnista haastavaa. Uudesta laista saatujen kokemusten perusteella yksilöllisiä palvelutarpeita ei ole pystytty riittävästi huomioimaan palvelutarpeiden arvioinnissa. Elämänvaihetta koskevan säännöksen lisääminen vammaispalvelulakiin toisi palvelutarpeen arviointiprosessiin vielä yhden portaatin lisää, mikä tekisi lain soveltamisesta entistäkin hankalampaa ja lisäisi epäyhdenvertaisia tulkintoja ja ratkaisuja hyvinvointialueilla. Vaarana on, että väliinpuutoamistilanteet jatkuisivat ja lisääntyisivät esimerkiksi autismikirjon lasten ja nuorten kohdalla ja syntyisi uusia väliinpuutoajaryhmiä esim. ikääntyneiden osalta. Tämä johtaisi raskaampien ja kalliimpien palvelujen tarpeen kasvuun ja olisi myös ristiriidassa YK:n vammaissopimuksen ja lapsen edun kanssa, jota mm. YK:n lapsen oikeuksien sopimus korostaa.

Esityksessä mainittu RAI -arviointi ei yksinään sovellu iäkkäänkään vammaisen henkilön toimintakyvyn ja palvelutarpeen arviointiin, koska kyse ei ole hoivasta, vaan vammaisuudesta johtuvasta palvelutarpeesta.

Perustuslakivaliokunnan kuulemat asiantuntijat olivat keskenään varsin erimielisiä elämänvaihetta koskevan säännöksen lisäämisestä vammaispalvelulakiin. Perustuslakivaliokunta korosti lausunnossaan (44/2025 vp) yksilöllisen palvelutarpeen arvioinnin ja mahdollisimman selkeän sääntelemisen merkitystä ja katsoo, että sosiaali- ja terveysvaliokunnan on vielä syytä täsmentää sääntelyä tältä osin.

Vammaispalvelut eivät saa olla jälleen säästökohteena

Autismiliitto pitää vammaispalvelulain toistuvaa kaventamista ja haavoittuvassa asemassa olevalle ihmisryhmälle pääosin subjektiivisina oikeuksina turvattuihin vammaispalveluihin kohdistuvia säästöaikeita huolestuttavina perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta. Vammaispalveluissa kyse on välttämättömistä palveluista. Kustannussäästöjä ei synny välttämättömistä vammaispalveluista säästämällä. Välttämätön avun ja tuen tarve vain siirtyy muualle ja tuottaa ongelmien kärjistyessä korkeampia kustannuksia muissa palveluissa.

Sen sijaan kustannussäästöjä syntyy siitä, että eri tavoin vammaiset ihmiset perheineen saisivat tarpeitaan vastaavat palvelut oikea-aikaisesti. Tämä vähentäisi ongelmien kärjistymistä ja autismitietämisen lasten ja nuorten päätyä raskaampien ja kalliimpien palveluiden piiriin (esim. lastensuojelun sijaishuolto, psykiatrinen erikoissairaanhoido) muiden palvelujen toimimattomuuden takia sekä heistä huolehtivien läheisten joutumista työelämän ulkopuolelle.

Elämänvaiheet

Lapsuus

Kiitämme siitä, että esityksessä todetaan, että tarkoituksena ei ole heikentää vammaisten lasten ja nuorten oikeutta vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin. Myönteistä myös on, että lapsuuden elämänvaiheen kuvaus on parantunut aiemmasta ja tekstissä tunnistetaan lapsen oikeus vammaispalveluihin jo varhaislapsuudessa, esim. silloin kun lapsi tarvitsee päivittäisissä toiminnoissa tai kommunikaatiossa ja vuorovaikutuksessa enemmän apua ja tukea kuin ikäisensä lapset tai jos lapsen välttämätön hoito ja huolenpito on raskaampaa kuin vammattoman lapsen. Käytännössä vammaisten lasten palveluissa on ollut haasteita, ja heidän on ollut tilastojenkin mukaan vaikea saada esimerkiksi henkilökohtaista apua voidakseen tehdä ilman vanhempiaan samoja asioita kuin muutkin ikäisensä, esimerkiksi osallistua harrastuksiin tai tavata kavereitaan. Henkilökohtaista apua saavien lasten määrä on entisestään laskenut vuonna 2024.

Palvelujen tulee perustua aina yksilöllisiin tarpeisiin. Perusteluissa mainituista yksittäisistä esimerkeistä ja ikärajoista ei saa muodostua rajaavia käytäntöjä sille, mitä palveluja eri elämänvaiheissa myönnetään. Tätä tulisi korostaa perusteluissa.

Lapsuudessa vammaispalveluilla voidaan tukea vammaisen lapsen kasvua ja kehitystä sekä edistää perheiden hyvinvointia ja jaksamista. Uudessa vammaispalvelulaissa on vahvistettu nimenomaan lasten palveluja, ja siinä korostetaan lapsen oikeutta asua oman perheensä kanssa. Lapsen asumisen tuki on erittäin tärkeä palvelu kaikissa lapsuuden vaiheissa, jotta lapsi voi asua oman perheensä kanssa ja lapsi ja perhe saavat siihen tarvitsemansa palvelut.

YK:n vammaisten oikeuksien komitea on suosituksissaan Suomelle painottanut, että vammaisia lapsia, kehitysvammaiset ja psykososiaalisesti vammaiset lapset mukaan lukien, ei tule erottaa perheistään, ja heille on turvattava tarvittavat palvelut, jotta he voivat asua yhteisöissä oman perheensä kanssa. Autismiliitto katsoo, että komitean suositus tulisi mainita lain perusteluissa. Suomessa vammaisia lapsia asuu edelleen laitoksissa ja vammaisia lapsia myös sijoitetaan kodin ulkopuolelle lastensuojelullisena toimenpiteenä, vaikka siihen ei olisi varsinaista lastensuojelullista perustetta. Sijoituksilla yritetään usein paikata muiden palvelujen puutteita, silloinkin kun perheessä ei ole varsinaista lastensuojelun tarvetta tai vanhemmuuden ongelmaa. Neurokirjon lapsista ja nuorista 18 % on ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle, mikä on heille väärä toimenpide silloin, kun sillä yritetään paikata muiden palvelujen puutteita eivätkä nämä lapset tule sijoituksilla autetuiksi. Vammaisen lapsen asuminen kodin ulkopuolella tulee järjestää vammaispalvelulain perusteella, jos lastensuojelullista tarvetta ei ole.

Nuoruus

Tekstissä tulisi vahvemmin huomioida, että autismitkirjon nuoret kuten monet muutkin vammaiset nuoret kehittyvät hitaammin kuin vammattomat nuoret, jolloin myös itsenäistymiskehitys ja lapsuudenperheestä itsenäistyminen tapahtuu heillä usein myöhemmin ja itsenäistymisprosessi voi olla huomattavasti pitkäkestoisempi kuin muilla. Esityksessä mainittu 18-24-vuoden ikäraja voi johtaa käytännössä liian kapeaan tulkintaan. On välttämätöntä, että nuoruuden keskeisiä kehitystehtäviä, kuten itsenäistymiskehitystä ja vanhemmista irtautumista tuetaan vammaispalveluilla ilman ikärajoja yksilöllisten tarpeiden mukaan. Jos ikäjaotteluita halutaan käyttää, nuoruuden ulottaminen esimerkiksi nuorisolain mukaisesti 28 ikävuoteen saakka olisi perusteltua vammaisten nuorten kohdalla.

Aikuisuus

Autismitkirjon henkilöillä diagnoosit usein viivästyvät, ja diagnoosin voi saada vasta aikuisena. On erittäin tärkeää, että diagnoosin jälkeen aikuinenkin saa tarvitsemaansa psykoedukaatiota, valmennusta tai kuntoutusta. Autismitkirjon aikuisille esimerkiksi autismitkuntoutusohjaus ja neuropsykiatrinen-valmennus ovat tärkeitä palveluita, joita voidaan järjestää valmennuksena. Muutostilanteet ovat monille autismitkirjon henkilöille vaikeita, joten on tärkeää, että niitä ennakoidaan ja tuetaan esim. valmennuksella. Osa tarvitsee moniammatillista tukea ja tuettua päätöksentekoa.

Esityksessä todetaan, että lainvalintaa tehtäessä olisi otettava huomioon aikuisuuteen liittyvät erilaiset elämäntilanteet, roolit, vastuut ja velvoitteet. Silloin, kun vammaisen henkilö ei voi vammansa takia suoriutua näistä tehtävistä ja vastuista, vaikka muut aikuiset siihen yleensä pystyvät, kyseessä on tarve, johon tulee vastata vammaispalveluilla. Autismitkirjon henkilö voi tarvita apua ja tukea esimerkiksi kommunikaatioon ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen, päivittäisiin toimiin, asiointiin ja asioiden hoitamiseen, liikkumiseen, opiskeluun, työelämään sekä harrastuksiin ja vapaa-ajan toimintaan osallistumiseen.

Vanhuus

Elämänvaiherajausta ei tule soveltaa syrjivästi, vanhuudessa vammautua voi myös muuten kuin tapaturman kautta, esimerkiksi pitkäaikaisen sairauden vuoksi. Tämä tulisi huomioida nykyistä vahvemmin elämänvaiheita koskevissa perusteluissa. Pidämme tärkeänä huomiota, että pitkäaikaisesta vammasta tai sairaudesta johtuva avun ja tuen tarve voi ilmetä tai pahentua vasta

vanhuuden elämänvaiheessa. Tämä on usein tilanne niiden ikääntyneiden autismikirjon henkilöiden kohdalla, joiden autismikirjo on jäänyt aikoinaan tunnistamatta, vaikka kyse onkin synnynnäisestä kehityksellisestä häiriöstä. Autismiin liittyvät toimintarajoitteet voivat ilmetä eri tavoin eri elämänvaiheissa ja -tilanteissa ja ne voivat pahentua ikääntyessä, kun tulee sairauksia ja muitakin toimintarajoitteita. Tarvittaessa ikääntyneiden autismikirjon henkilöiden tulee saada vammaispalveluja, sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa ei ole usein riittävää osaamista tällaisiin tilanteisiin.

Vahvempaa ohjausta tarvitaan

Vammaispalvelun toimeenpanossa tarvittaisiin vahvempaa, keskitettyä ohjausta. Niin ammattilaisilta kuin asiakkailtakin puuttuu tietoa uuden vammaispalvelulain mukaisista palveluista. Monilla hyvinvointialueilla ei ole vammaispalvelulakiin tulleita uusia palveluja lainkaan saatavilla eikä tietoa siitä, miten niitä aiotaan järjestää. Julkisen sektorin järjestämiä koulutuksia uudesta laista ammattilaisille on ollut hyvin vähän, erityisesti palveluja koskien. Koulutuksia tarvittaisiin ehdottomasti lisää, myös ruotsin kielellä. Myös sosiaalihuoltolain mukaisista palveluista sekä YK:n vammaissopimuksesta tarvittaisiin koulutusta ammattilaisille.

Ehdotamme esityksen perusteluihin kirjausta siitä, että palvelutarpeen arviointi tulisi alusta lähtien tehdä moniammatillisessa työryhmässä, jossa olisi mukana edustajia vammaispalveluista sekä ensisijaisista palveluista tilanteen ja tarpeen mukaan (lapsiperheiden sosiaalipalvelut, aikuissosiaalityö, ikääntyneiden palvelut). Nykytilanteessa asiakas on saatettu ohjata suoraan sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin ilman, että hänen tarvettaan vammaispalvelulain mukaisille palveluille on edes selvitetty.

Yhdymme mm. Vammaisfoorumin ja Kehitysvammaisten Tukiliiton vaatimuksen siitä, että uuden vammaispalvelulain soveltamista ohjaamaan tulisi laatia valtakunnallinen soveltamisopas. Huolimatta THL:n Vammaispalvelujen käsikirjan tarjoamasta tiedosta uuden lain soveltamiskäytännöt ovat osoittautuneet hyvinkin kirjaviksi eri hyvinvointialueilla, mikä asettaa eri alueilla asuvat vammaiset ihmiset keskenään epäyhtenäiseen asemaan.

Autismiliitto pitää erittäin tärkeänä, että vammaispalvelulain toimeenpanon seurannassa selvitetään myös sitä, miten uuden vammaispalvelulain tavoite väliinpuotoamisten ehkäisystä onnistuu ja pääsevätkö nykyiset väliinpuotoajaryhmät vammaispalvelujen piiriin aiempaa paremmin.

Yhteenveto

Yleinen kanta

- Autismiliitto **ei kannata elämänvaiheen käsitteen lisäämistä** soveltamisalaan, koska käsite on tulkinnanvarainen ja heikentäisi erityisesti vammaisten ikääntyneiden ja vammaisten lasten palveluja.
- Elämänvaihetta koskevan säännöksen lisääminen vammaispalvelulakiin tekisi lain soveltamisesta entistäkin hankalampaa ja lisäisi epäyhdenvertaisia tulkintoja ja ratkaisuja.
- Korostamme **YK:n vammaisten oikeuksien komitean suositusta**, jonka mukaan elämänvaiherajausta ei tulisi lisätä lakiin.
- **Vammaispalvelulain soveltamisalan jatkuva kaventaminen säästösyistä on huolestuttavaa**, eikä käytössä ole sellaista seurantatietoa, joka puoltaisi soveltamisalan tiukentamista.

Huolenaiheet

- **Autismikirjon henkilöiden pääsy vammaispalveluihin ei näytä parantuneen.**
- **Vammaispalveluja tarvitsevia neurokirjon henkilöitä on aiempaa useammin ohjattu sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin.**
- **Sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja ja muita sote-palveluja on heikennetty säästösyistä** eivätkä ne monilla hyvinvointialueille kykene vastaamaan neurokirjon henkilöiden tarpeisiin. Lisäsäästöjä on suunnitteilla.

Elämänvaiheet

- **Lapsuus:** Lapsuuden elämänvaiheen kuvaus on tarkentunut ja parantunut. Lapsen oikeus vammaispalveluihin tunnustetaan jo varhaislapsuudessa. Lapsille esim. henkilökohtaisen avun saaminen on kuitenkin käytännössä ollut hyvin vaikeaa.
- **Nuoruus:** Itsenäistymiskehitys ja muut kehitysvaiheet voivat olla hitaampia kuin muilla nuorilla, ja ikärajojen tulisi olla joustavia. Nuoruuden ulottaminen 28 ikävuoteen olisi perusteltua.
- **Aikuisuus:** Diagnoosin voi saada vasta aikuisena, ja vammaispalveluja kuten esim. valmennusta ja henkilökohtaista apua tarvitaan. Yksilölliset elämäntilanteet tulee huomioida.
- **Vanhuus:** Toimintarajoitteet voivat ilmetä tai pahentua vasta vanhuudessa. Tarvittaessa ikääntyneiden autismikirjon henkilöiden tulee saada vammaispalveluja.

Toimenpide-ehdotuksia

- Uudesta laista tarvitaan **vahvempaa ohjausta ja koulutusta** sekä ammattilaisille että asiakkaille, myös ruotsiksi.
- **Moniammatillinen työryhmä** tulisi olla mukana palvelutarpeen arvioinnissa prosessin alusta lähtien.

- **Vammaispalvelulaista tulisi laatia valtakunnallinen soveltamisopas.**
- Seurannassa tulee selvittää, **onnistuuko väliinpuotoamisten ehkäisy** ja pääsevätkö autismikirjon ja muut neurokirjon henkilöt aiempaa paremmin vammaispalvelujen piiriin.

Helsingissä 10.11.2025

Satu Taiveaho,
toiminnanjohtaja,
Autismiliitto ry

Sari Valjakka,
vaikuttamistoiminnan asiantuntija,
Autismiliitto ry